

VOORGESCHIEDENIS VOOR DE HUIDIGE RESTAURATIE

Om de restauratieve aanpak van 'Den Kleinen Zalm' en 'In Den Grooten Zalm' te bepalen was een uitgebreid vooronderzoek nodig. De stabiliteit werd grondig bestudeerd door Luc Schuermans (KUL). Op hetzelfde moment deden Annelies Wouters een aanvullend bronnenonderzoek en PRC bvba een materiaaltechnisch onderzoek van de gebruikte materialen en technieken, een kleuronderzoek en een proefrestauratie.

Stefaan Grieten (KUL) vulde het onderzoek verder aan met een studie van de iconografische, artistieke en culturele aspecten van het beeldhouwwerk.

De tijdelijke vereniging ARTER & Lode de Clercq werkte de gekozen opties uit tot een restauratiedossier.

RESTAURATIE

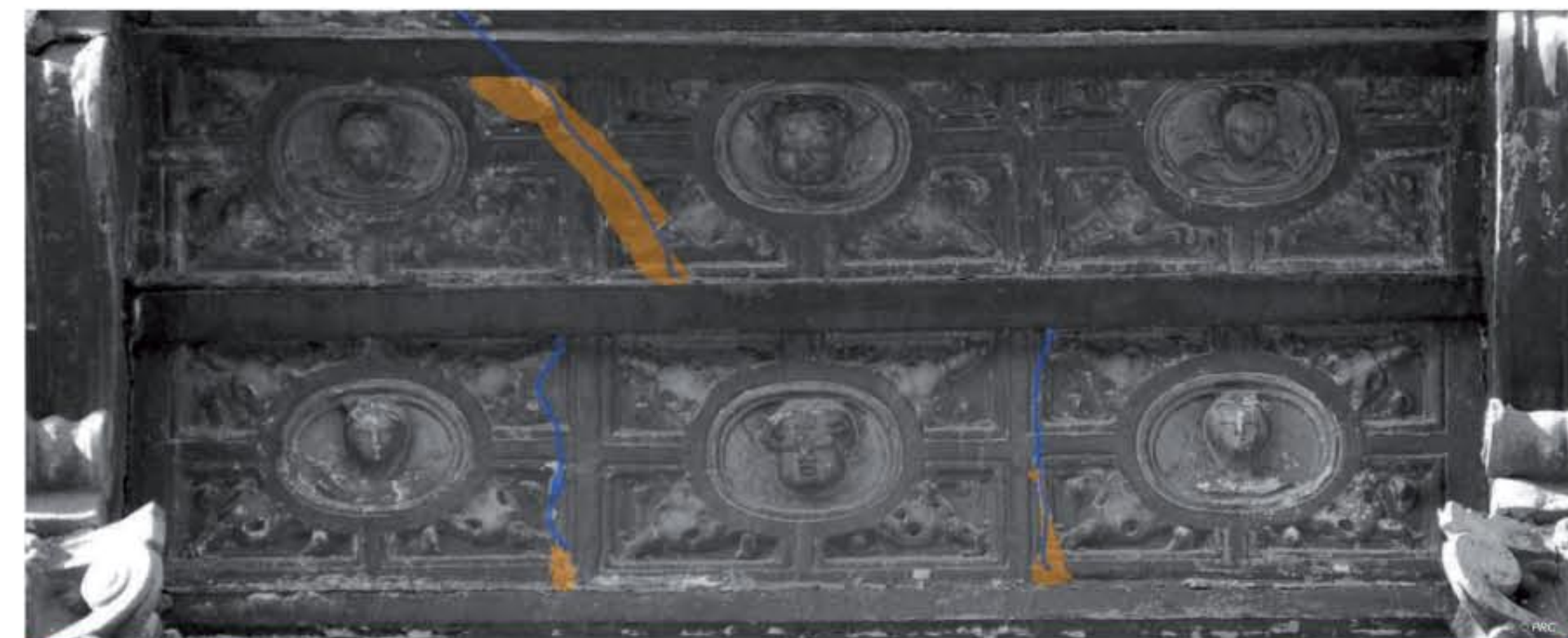
De behandeling van het gepolychromeerde beeldhouwwerk en het herstellen van de stabiliteit van de kooflijst van 'In Den Grooten Zalm' zijn de belangrijkste en ingrijpendste werken. Naast deze werken worden er ook enkele traditionele werken uitgevoerd aan de gevels en daken van 'Den Kleinen Zalm' en 'In Den Grooten Zalm'.

Zachte restauratie van het geheel

Omdat het baksteenmetselwerk van de gevels in een goede staat is, blijft de restauratie beperkt tot het reinigen van de gevels en het hernemen van slechte voegen. De daken en dakconstructie worden nagekeken. Verschoven leien en dakpannen worden herplaatst en beschadigde elementen vervangen.

Al het schrijnwerk wordt geschilderd en op de inkomdeur van 'In Den Grooten Zalm' wordt de oorspronkelijke marmerimitatie opnieuw aangebracht. Door tochtstrips te plaatsen in alle schrijnwerk zal het binnenklimaat aanzienlijk verbeteren. Er komen achterzetramen er hoogste van de bovenlichten van de ramen.

Door het ontbreken van een afdichting kon er water insijpelen aan het bovenste deel van de 16de-eeuwse gevel, de uitkragende kooflijst. Ook de onderliggende structuren van de tweede verdieping (gesculpteerde panelen, uitstekende consoles en een houten strijkbalk aan de binnenzijde) zijn door water en vorst aangetast. De kooflijst wordt nu beschermd tegen de regen door een loden afwerking (1).

▲ Het bovenste deel van de 16de-eeuwse gevel, de uitkragende kooflijst, bestaat uit vier bas-reliëfs die steeds bestaan uit twee panelen. Door druk van een boom die tijdens WOII vlak achter de 'In Den Grooten Zalm' viel, werd de geveltop ontwricht, sommige consoles vervormd en barsten er meerdere panelen.

▲ Aan het bovenste deel van de 16de-eeuwse gevel sijpelde water in. De kooflijst wordt nu beschermd tegen de regen door een loden afwerking.

De fel gebarsten consoles worden sindsdien bijgehouden door verroeste krammen in smeedijzer. De consoles zijn helaas verder gebarsten en de krammen moeten dringend verwijderd worden ▼

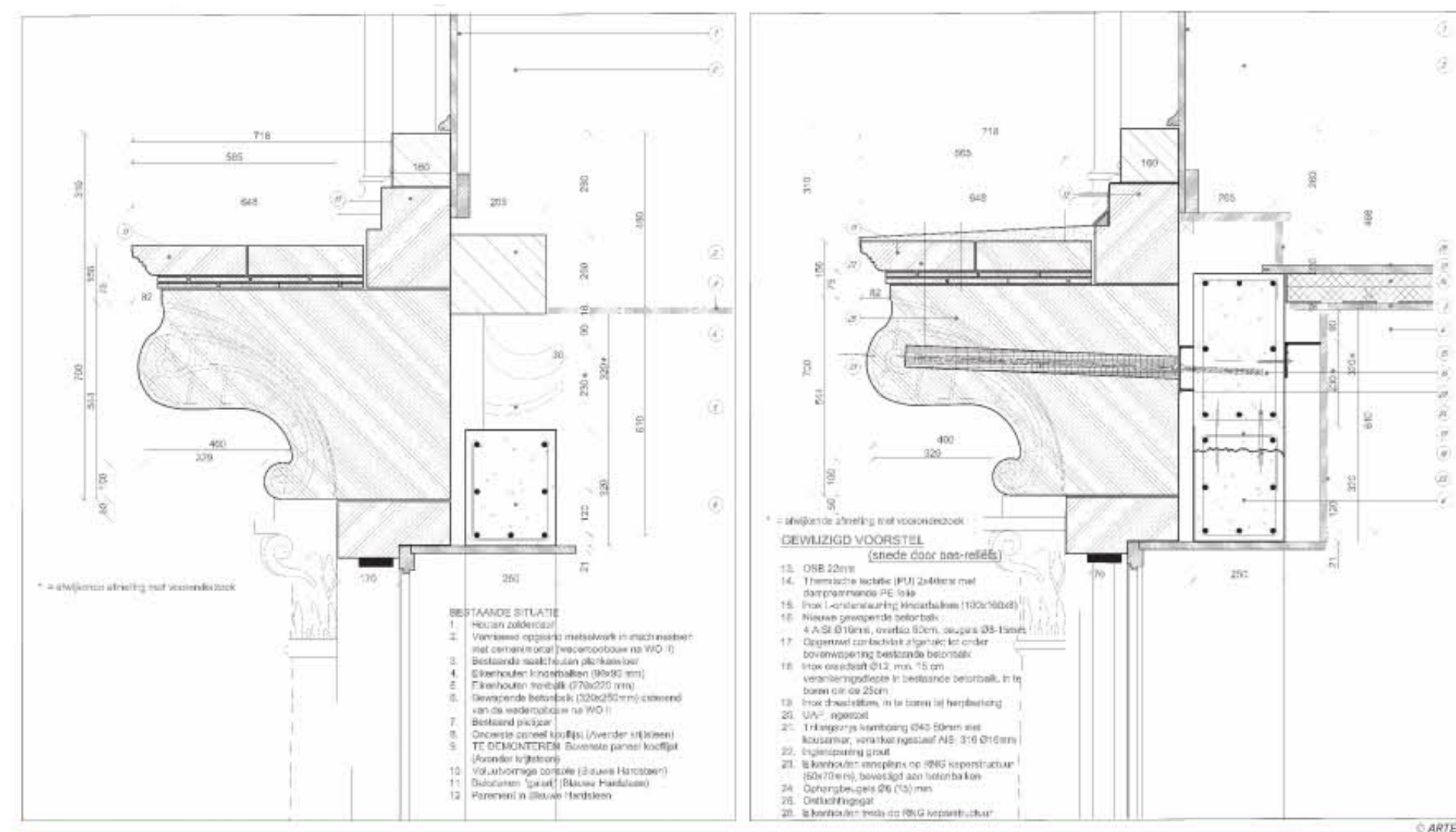
Grondige stabiliteitswerken van de kooflijst van 'In Den Grooten Zalm'

Het meest uitstekende deel van de gevel, de 16de-eeuwse uitkragende kooflijst, bestaat uit vier bas-reliëfs die steeds bestaan uit twee panelen. De lijst steunt een verdieping lager op een houten balk die in zeer slechte staat is. Door gebarsten consoles en gebroken panelen in bas-reliëf, is de kooflijst bovendien onstabiel.

De houten balk wordt **vervangen door een betonnen balk**. Om dit te realiseren wordt het bovenste deel van de bas-reliëfs gedemonteerd, gerestaureerd en herplaatst. De steenrestaurateurs werken nauw samen met specialisten voor stabiliteitswerken.

Volgende stappen worden ondernomen:

1. De dekstenen worden zorgvuldig weggehaald.
2. De schade aan alle panelen wordt op polyesterkalken aangeduid.
3. De bovenste panelen van de kooflijst worden gedemonteerd. Ze worden eerst ingepakt en ondersteund door gipsen kappen, versterkt met jute en vervolgens gerestaureerd.
4. De gebarsten consoles worden opnieuw verstevigd: de krammen worden verwijderd en de onderdelen aan elkaar gelijmd.
5. Voor de werken aan de binnenzijde wordt er op de 2de verdieping een speciale stofdichte ruimte ingericht als werkatelier, waar de verrotte balk voorzichtig wordt weggehaald en vervangen door een gewapende betonbalk.
6. Na de versteviging van de gevel, worden de gerestaureerde bas-reliëfs teruggeplaatst, travee per travee. De consoles worden hierbij vastgemaakt aan de nieuwe balk. Van op de steiger worden metalen ankerstaven door de consoles geboord tot in de betonbalk. De gaten zullen nadien mooi worden afgewerkt.
7. Na een goede hechting van de consoles met de structuur, wordt de betonnen balk aan de binnenzijde afgewerkt met hout.
8. Uiteindelijk wordt de houten plankenvloer hersteld en de zolder geïsoleerd (1).

▲ De houten balk wordt **vervangen door een betonnen balk**. De sneed links toont de bestaande toestand; de sneed rechts de toestand na consolidatie en restauratie van het geheel.

Tweekleurige afwerking van de gevel van 'In Den Grooten Zalm'

Uit het uitgebreid vooronderzoek bleek dat onder de latere schilderingen een rijkelijke, 16de-eeuwse kleurstelling schuilgaat.

Deze kleurrijke afwerking is te fragmentair om als uitgangspunt te dienen voor de restauratie. Een blootstelling ervan aan het buitenklimaat zou het verlies van deze waardevolle afwerking betekenen.

Daarenboven werd de geveltop grondig gewijzigd in het begin van de 18de eeuw en vervolgens bijna volledig herzien na de bombardementen van WOII. Het totaalbeeld stemt dus niet langer overeen met de 16de-eeuwse toestand (3).

Er werd gekozen om de midden 19de-eeuwse, bichrome kleurstelling bloot te leggen. De vormgeving van de geveltop komt hier mee overeen. Deze kleurrijke afwerking is goed gedocumenteerd door de bevindingen ter plekke en een **foto van J. Maes uit 1889**.

▲ De **proefrestauratie** werd in 2012 uitgevoerd op het entablement (fries, triglifekoppen, architraafbalk en kroonlijst), het timpaan, het boogveld, de voluutvormige consoles en de zuilen van de uiterst rechtse travee boven de gelijkvloerse verdieping.

▲ De **proefrestauratie op het rechte boogveld boven het gelijkvloers** geeft aan de linkerzijde weer hoe de gevel van 'In Den Grooten Zalm' er zal uitzien na de huidige restauratiewerken. Aan de rechterzijde werden al de hoogst dringende consolidatiewerken gedaan om de 19de-eeuwse aanvullingen met gips niet volledig te verliezen.

▲ De proefrestauratie omvatte de consolidatie van de natuursteen en de aanvullingen in gips, het opvullen van barsten, lacunes en holtes, het fixeren van de verflagen, het zacht reinigen en vrijleggen van de tweekleurige afwerking van de 19de eeuw. Uiteindelijk worden er plaatselijk retouches aangebracht.

Het huidige verflagenpakket zal grondig gefixeerd en blootgelegd worden tot op de 19de-eeuwse laag. De 19de-eeuwse aanvullingen in gips worden hierbij behouden om vormverlies in de gevel te vermijden. Barstjes en naden worden dichtgezet met kalkmortel of aangepaste plamuur. Nadien volgt een spaarzame retouche (3). Om de gekozen optie te toetsen aan de realiteit en om de tijdsduur in te schatten, werd een **proefrestauratie op het rechte boogveld boven het gelijkvloers** gemaakt.

Redactie:
Sofie Stevens, Monumentenzorg Mechelen

- Literatuur:**
- (1) ARTER 'samenvattend rapport restauratiedossier gevels en daken 'In Den Grooten Zalm' en 'Den Kleinen Zalm'', augustus 2013
  - (2) GRIETEN S. 'Het bouwbeeldhouwwerk van het ambachtshuis In den Grooten Zalm in Mechelen', Mechelen, november 2011
  - (3) DE CLERCO L. 'tekst educatief paneel behandeling beeldhouwwerk en polychromie', oktober 2015
  - (4) WOUTERS A. 'De bouwgeschiedenis van het huis "de Grote Zalm" te Mechelen: aanvullend bronnenonderzoek', Mechelen, november 2011
  - (5) VAN DEN MOOTER M. 'Het visverkopershuis 'In Den Grooten Zalm' Zoutwerf 5' in: brochure Open Monumentendag Mechelen 2010 - de vier elementen', Mechelen, p. 31-36.